
SERİ

B

CİLT

**52
53**

SAYI

**2
1-2**

**2002
2003**

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ

DERGİSİ

F.1

TOPLUMSAL KATILIMIN BOYUTLARI

Ar. Gör. Dr. Sinan DESTAN¹⁾

Kısa Özet

Bu çalışmada, değişik toplumsal sistemlerdeki evrimsel değişimler, toplumsal talepler ve kitlesel katılım olanakları irdelenmiştir. Toplumsal katılımın artırılabilmesinde uygulanabilecek genel değişim stratejilerine değinilmiş ve kitlesel katılımın temel şartları vurgulanmıştır. Katılımın kavramsal ve toplumsal özelliklerinin yanı sıra, türleri, biçimleri, katılımcı birey ve sistemlerinin özel ve sosyal nitelikleri sistematize edilmiştir. Çalışmanın son aşamasında, toplumsal katılımın küreselleşme ve sürdürülebilir kalkınma kavramları açısından önemi tartışılmış ve bu iki süreçteki yeri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evrim, Sistem, Devlet, Strateji, Sosyalleşme, Küreselleşme Sürdürülebilir kalkınma.

DIMENSIONS OF SOCIAL PARTICIPATION

Abstract

This paper examines the evolutionary changes, social expectations and participatory opportunities in different social systems. General strategies for promoting social participation are discussed, and essential conditions of mass participation are defined. In addition to the conceptual and social features of participation, this paper systematized the types and forms of participation as well as private and social characteristics of participatory individuals and systems. Finally, social participation is discussed in the context of globalization and sustainable development.

Keywords: Evolution, System, State, Strategy, Socialization, Globalization, Sustainable development.

1. GİRİŞ

Kanımızca, "katılım" kavramı genel anlamda etkileşim olarak algılanmalıdır. Bir mekan-zaman içinde yer alan elemanlar arasındaki etkileşimlerin karşılıklı ilişkilere dönüşmesi sonucu, hiyerarşi düzeni oluşur. Hiyerarşi basamakları arasındaki tek yönlü (egemenliğe dayanan tek taraflı) "nicelikli" veya karşılıklı (döngüsel katılımlı) "nitelikli" tipten ilişkiler, düzenin – yani sistemin tipini karakterize eder. İlişkilerin güçlü veya zayıf olması, sistemin stabilizesinin veya labilitésinin en önemli göstergeleridir. Herhangi bir düzenin (sistemin) tip değiştirmesi, evrimsel

¹⁾ I.Ü. Orman Fakültesi Orman Amenajmanı Anabilim Dalı

Yayın Komisyonuna Sunulduğu Tarih: 10.06.2003

sürecin temel ve aynı zamanda mutlak olan “nicelikte değişimler, nitelikte değişimi getirir” yasasına bağlıdır. Evrim, değişimleri (niceliği niteliğe) dengeli olarak “gerçekleştiremediği” durumlarda, niteliğe yönelik bir sıçrama (devrim) yapar ve böylece zayıf ve etkisiz olan ilişkileri tek bir hamle ile yok eder. Nicelikteki değişimler yeteri seviyede gerçekleşmediğinde – başka bir deyişle, kitlesellikteki değişimler gerekli niteliği kazanmadığında, bu sıçrama genel evrim çizgisinden sapma eğilimini gösterir ve sözü edilen yasanın gereklerine göre - yeni bir seviyede de olsa - eski tipine döner. Bu dönüşüm normal seyirli veya geri sıçramayla (karşı devrim) gerçekleşir. Gelişemeyen sistemler de evrim kurallarına tabidir – genel evrim çizgisine ters istikamette değişirler ve fakat hiçbir zaman eski haline dönmezler, durağanlık (stability) kazanmazlar ve içlerindeki dinamikler bunları yok olmaya sürükler. Çünkü, ebedi olan etkileşimlerin devam etmesine rağmen, zamanla, etkileşimlerden doğan ilişkiler “karşılıklı” olma özelliklerini kaybederler ve buna paralel olarak sistemi ayakta tutan “nitelikli” katılımlar imkansız hale gelir. Bu düşüncelere göre, “değişmeyen tek şey değişimdir” evrensel kuralının temel taşı etkileşimdir. Geniş bir felsefi açıdan bakıldığında, “ilişki” ve “katılım” kavramları etkileşiminin sinonimleri² olarak kabul edilebilir. Fakat, somut planda bunlar sadece canlı varlıkların oluşturduğu sistemler için geçerlidir. Çünkü, anorganik dünyaya nazaran, evrimsel süreçleri çok daha hızlı ve egemen olma özelliklerine sahiptirler. Kabaca, bu süreçlerin aşamaları şunlardır: varoluş (yaratılmak); varolma (bireylerin adaptasyon ile existance minimum’a ulaşmak); kitlesellik (toplumsallık kazanmak ile existance minimumdan pozitif yönde uzaklaşmak); sistemi nitelikli etkilemek (diğer elemanları adaptasyona zorlamak). Son aşama, sistemin bir üst seviyeye geçtiğine dair tartışılmaz bir göstergesidir ve aynı zamanda nitelikli katılımının gerçekleştiğinin kanıtıdır.

Evrimsel süreci açısından bakıldığında ise, çok yakın bir geçmişe kadar, insanoğlu, doğal ve aynı zamanda egemen olan sistemlerin içinde varolma uğraşı içerisindeydi. Zamanla, yukarıda sözü edilen aşamalardan geçerek, diğer alt sistemleri adaptasyona zorlamaya başladı. Sonuç olarak, doğal sistemlerinin içindeki nitelikli katılımlar nicelikli tipine dönüşmeye başladı. Bunun en önemli belirtileri, doğal dengenin bozulması, kaynaklarının ve kalitelerinin azalmasıdır. Tarihsel süreçte, insanoğlunun oluşturduğu toplumsal sistemler bu olguya değişik tepkiler vermiştir. Doğal kaynaklara yönelik nicelikli katılım yaklaşımı sonucu aşırı faydalanmanın getirdiği geçici bir gelişmeyle, tüketici toplumsal sistemler meydana gelmiştir. Kendi içlerinde - yani tüketimde paylaşımaya yönelik belirli bir ölçüde nitelikli (yüksek yaşam kalitesi, dengeli nüfus artışı, kaliteli eğitim v.s.) katılımı sağlamış olsalar da, doğal kaynaklara yönelik katılımları hala “nicelikli” tipindedir. Diğer taraftan ise, gelişmemiş veya gelişmekte olan toplumsal sistemlerdeki doğal kaynaklardan faydalanmanın değişik ölçülerde irrasyonelliğe dayalı olduğunu görülmektedir. Birbirini tetikleyen nicelikli katılımlar, hem doğal, hem de toplumsal sistemlerdeki nitelikli katılımları imkansız kılmaktadır ve dolayısıyla gelişmiş toplumlara kıyasla, genel evrimsel süreçleri ters yönde ilerletmektedir. Küresel sistemdeki egemen olan alt sistemler, bu sürece aktif olarak katılmaktadırlar. Gelişmiş toplumlarda tüketimde paylaşımaya yönelik nitelikli katılımlar, gelişmemiş toplumlara yönelik nicelikli katılımı o kadar artırdı ki, I. ve II. Dünya savaşlarına neden olmuştur. Sömürgeciliği neo-colonialism (yeni sömürgecilik) takip etti ve bunun en önemli göstergeleri arasında, “gelişmemiş sistemlere nüfuz” ederek, “yeni toplumsal katmanlar oluşturmak” ve kurulan çok yönlü nicelikli ilişkiler sayesinde kırılğan ve hassas “güdümlü siyasi dengeleri oturtmak” olarak yer almaktadırlar. Artan nicelikli ilişkilerin sonucu “nicelikte değişimler, nitelikte değişimi getirir” yasasını “harekete” geçirdi ve gerek gelişmemiş, gerekse gelişmiş toplumlarda nicelikli katılımlara yönelik değişimler başladı (bağımsızlık hareketleri, devrimler, demokratikleşme ve aydınlanma süreçleri). “Bileşik kaplar” kuralına göre, doğal alt sistemlerdeki nicelikli tipten etkileşimler, egemen alt sistemlerdeki nitelikli katılımları nicelikli tipine dönüştürür ve “tüm sistemi genel evrim çizgisinden uzaklaştırır” endişesi, küresel

² Eş anlamlı terimler.

bir boyut kazanmaya başladı. Bu boyut, kendisini rasyonelliğe dayalı birçok ilkelerle desteklenmiş yeni türetilen paradigmaların, konseptlerin ve doktrinlerin sosyoekonomik hayata geçirilmesiyle göstermektedir. Sonuç olarak, günümüzde fikirler piramidinin tepesinde “sürdürülebilir kalkınma” kavramı yer almıştır.

2. KATILIMDA TOPLUMSAL SİSTEMLERİNİN ROLÜ

2.1 Toplumsal Sistemler

Değindiği gibi, küresel sistemdeki insan-doğa ilişkilerinde insanoğlunun kurduğu toplumsal alt sistemler egemendir – yani belirleyicidir. Dolayısıyla – kısaca da olsa – “katılım” kavramı açısından değişik tipten olan toplumsal sistemlerin irdelenmesi şarttır.

Bilindiği üzere, toplumsal sistemlerinin gelişme süreçlerindeki katılımların “motoru” paylaşımıdır. Fakat, bir sisteminin gelişmişliği belirlenirken, paylaşımındaki ilişkilerin nicelikli veya nitelikli katılım tipinden olup olmayışı, gözetilen en önemli kriterlerden birisidir. Günümüzde, paylaşım açısından dört temel toplumsal sistem ve ara formları mevcuttur. Bunların tipleri ve kısaca özellikleri aşağıda sunulmuştur.

Komünizm: İdeolojik ve siyasi totalitarizm şartlarında oluşan sınıfsız ve bireyselliği reddeden katmanlı toplumsal yapı; yasalar, direktifler, yönergeler v.s. ile sosyal ve ekonomik politikalarında komuta-kontrol (imperative) yaklaşımı hakimdir; merkezi planlama sistemi sayesinde sektörler arasında dikey ve yatay entegrasyonu sağlama çabaları; %100 yakın istihdam ve sosyal güvenceler; tüketime yönelik planlı ve rekabetsiz üretimde yüksek ve fakat kalitesiz verimlilik; çok az sayıda ve büyük ölçüde resmi siyaset çizgisine bağlı olan sivil kuruluşlar; yönetimde GSMH'nın ¼'ten fazlası devlet bütçesi giderleridir; sistemin (düzenin) işleyiş özellikleri, hedeflenen her türden nitelikli katılımları mutlak surette dinamikleri sönmüş (social entropy³) nicelikli katılımlara dönüştürür; toplumsal sistemler yelpazesinin sol uç noktasında bulunan, günümüz global sosyoekonomik şartlarında geçici bir siyasal model olarak görülmektedir.

Liberalizm: toplumsallığı tamamen reddeden bu sistemde, çoğu siyasi ve ideolojik hareketlerin temeli bireyselliktir (“bireysel pragmatizm” totalitarizmi); genelde son derece çarpık sınıfsal yapıya sahiptir; pragmatik bireyselliğe dayalı ekonomik politikalar ile sosyal politikalar çok yönlü çelişki yaratmaktadır (social antagonism⁴); sermaye birikimi istikametli olan planlama sistemleri, mümkün olduğu kadar engelsiz piyasa şartlarında gelişir; çarpık rekabet ortamında tüketime yönelik üretimde, yüksek ve fakat kalitede tamamen talebin gelişmişliğine bağlı verimlilik söz konusudur; sektörler arası entegrasyon, sosyal gelişmişliğe yönelik olmaktan öte, daha çok arzla talep yaratmaya yöneliktir; sermayesi yeterince birikmiş ekonomik hareketler tekelsizliğe meyillidir; ekonomik ve sosyal krizlerle “sarsıntılı” gelişen bu sistemde, istihdam ve sosyal güvenceler mümkün olduğu kadar dar çerçevede tutulur; yönetimde GSMH'nın ¼'ten daha azı devlet bütçesi giderleridir; tüketimde “nitelikli” katılımı sağlamak amacıyla gerçekleşen tüm sistem-içi hareketler, “nicelikli” tiptendir; az sayıda ve “toplumsal” hayatta etkisiz olan sivil kuruluşlar; gelişmemiş ve gelişmekte olan toplumlarda eski ve etkisiz düzeni değiştirmek (liberalizm), gelişmiş olanlarda ise sermaye dinamiklerini harekete geçirmek için kullanılan (neoliberalizm) bir doktrindir; toplumsal sistemler yelpazesinin sağ uç noktasında bulunan, geçici bir siyasal modeldir.

³ Entropy – Statik hacimli ve mutlak kapalı mekanlarda bulunan gazlardaki termodinamiğinin sifra indiği durumları ifade eden fizik terimidir. Sosyolojide, toplumsal ilişkilerin (katılımların) çok zayıfladığı veya yok olmaya yüz tuttuğu olguları kısaca belirtmek istendiğinde kullanılan bir yakıştırma.

⁴ Toplumsal gelişkilik.

Sosyal liberalizm*: Toplumda cereyan eden siyasi ve ideolojik hareketlerden öte, sivil demokrasi bazında “bireysel fırsatlar = toplumsal özgürlükler” prensibi hakimdir; Maddi ve manevi toplumsal değerlerin tüketiminde sistem dinamiklerini durağan kılan ve klasik anlamdaki sınıfların (işçi, köylü, sermayedar v.s.) yerine, geniş “orta” ve dar “üst” ve “alt” sınıfsal yapıya sahiptir; her türden ve seviyeden planlama sistemleri, kendi içlerinde liberal, dışa dönük – neoliberal ve fakat tüm sistem çerçevesinde sosyal istikametlidirler; Sektörler arası entegrasyon, sistemin durağan sınıfsal yapısı sayesinde, katılımcı paylaşım değerlerinin korunmasına yöneliktir; %90’a yakın istihdam ve %70-80’e yakın sosyal güvenceler sağlama çabaları; tüketime yönelik planlı ve rekabet ortamında gelişen üretimde yüksek ve kaliteli verimlilik; toplumsal demokratik katılımları sürekli artan çok sayıda bağımsız sivil kuruluşlar; yönetimde GSMH’nın yaklaşık $\frac{1}{3}$ ’ü devlet bütçesi giderleridir (Tablo 1); nitelikli bireysel katılımlar, gittikçe nitelikli toplumsal katılım tipine dönüşmeye meyillidir; günümüzde en gelişmiş toplumsal modellerden birisidir.

Liberal sosyalizm*: toplumda cereyan eden siyasi ve ideolojik hareketlerden öte, sürekli gelişen ortak toplumsal değerler sistemine bağlı olan, katılımcı sivil demokrasi prensipleri hakimdir; maddi ve manevi toplumsal değerlerin tüketiminde, sistem dinamiklerini durağan kılan ve klasik anlamdaki sınıfların yerine, geniş “orta” ve dar “üst” ve “alt” sınıfsal yapıya sahiptir; her türden ve seviyeden planlama sistemleri, kendi içlerinde liberal, dışa dönük – neoliberal ve fakat tüm sistem çerçevesinde sosyal istikametlidirler; sektörler arası entegrasyon, sistemin sınıfsal yapısı sayesinde ortak toplumsal değerlerinin korunmasına yöneliktir; %90’a yakın istihdam ve %100’e yakın sosyal güvenceleri sağlama çabaları; tüketime yönelik planlı ve rekabet ortamında gelişen üretimde yüksek ve kaliteli verimlilik; toplumsal ve demokratik katılımları sürekli artan çok sayıda bağımsız sivil kuruluşlar; yönetimde GSMH’nın yaklaşık $\frac{1}{2}$ ’si bütçe giderleridir (Tablo 1); çok yönlü nitelikli katılımlar, bu toplumsal sistemin gelişmesinde en önemli ve vazgeçilmez unsurlarıdır; günümüzde, perspektifi olan en gelişmiş ve dinamikleri en durağan toplumsal modeldir.

Ara formlar: toplumsal gelişimlerinin evreler arası geçiş süreçlerinin modelleridir; gelişmemiş toplumlarda, genelde ideolojik ve siyasi totalitarizm (dikta, otokratizm, teokratizm, oligarşi v.b.) hakimdir; çarpık ve çok katmanlı sınıfsal yapıdadırlar; planlama sistemleri gelişmemiş veya az gelişmiş; tüm toplumsal ilişkiler “nicelikli” tipindedir; yönetimde GSMH’nın $\frac{1}{5}$ ’ten daha azı devlet bütçesi giderleridir; toplumsal ve demokratik katılımlı bağımsız sivil kuruluşlar yoktur; Sivil demokrasi istikametli gelişmekte olan toplumlarda ise, liberal veya karma sosyoekonomik modeller uygulanmaktadır; yönetimde GSMH’nın $\approx \frac{1}{2}$ ve $< \frac{1}{4}$ arasında değişen “popülist” veya “liberalist” bütçe giderleri; uygulanan sosyoekonomik modele göre planlama sistemleri yeterince gelişmemiş ve sektörler arası uyumsuz niteliğindedirler; bağımsız sivil kuruluşlarının sayısı sürekli artmakta ve fakat “nitelikli” katılımlarda etkisizdirler; tüketimde “nitelikli” katılımı sağlamak amacıyla gerçekleşen tüm sistem-içi hareketler, “nicelikli” tipindedir; sivil demokrasilerde ise “sosyal liberalizm” ve “liberal sosyalizm” tipinden olan toplumsal modellerin arasında karşılıklı “neoliberalizm” ve “sosyal” kökenli geçiş süreçleri gözlenmektedir.

Görüldüğü gibi, yukarıda sunulan toplumsal sistemleri temsil eden birçok kriter ve göstergeden “yönetimde GSMH’ndan bütçe giderleri”, “toplumsal değerler”, “sınıfsal yapı”, “istihdam ve sosyal güvenceler”, “planlama sistemleri”, “verimlilik” ve “sivil kuruluşlar” en önemli olan göstergeler arasında yer almaktadırlar.

* Yovkov tarafından türetilen “Sosyal liberalizm” ve “Liberal sosyalizm” kavramları somut ideolojileri değil, sivil demokrasiyi paradigma açısından yansıtmaktadırlar. Bu kavramlarının benzeri birçoktur ve fakat irdelenen sivil demokrasi tiplerinin özelliklerini en iyi yansıttıklarından dolayı, tarafımızdan benimsenmiştir.

Paylaşımında nicelikli veya nitelikli katılımları en somut olarak yansıtan gösterge “yönetimde GSMH’ndan bütçe giderleri”dir. Sosyoekonomik hayatta daha çok liberal ve neoliberal doktrinleri benimseyen gelişmekte veya gelişmiş toplumsal sistemlerde, paylaşımında katılımı piyasa kuvvetleri belirler. Bu olgunun tipik örnekleri, “sosyal liberalizm” yapısında olan ABD ve Japonya’dır. Çoğu Batı Avrupa ülkelerinin toplumsal sistemleri ise, “liberal sosyalizm” tipindedir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi, 1960-1997 zaman diliminde GSMH’ndan yönetim giderleri ve piyasa kuvvetlerinin arasındaki toplumsal kaynakların dağılımında elastikiyet katsayısının 1.0’ın oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. Bu olgu, “sosyal liberalizm” ve “liberal sosyalizm” tipinde olan toplumsal sistemlerin ekonomilerinin büyük ölçüde sosyal istikametli olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı, Müller–Armac, Walter Oiken, Ludwig Erchard ve Frants Bea gibi Alman ekonomistlerin, Almanya ekonomisini “sosyal istikametli” olarak tanımlamaları bir tesadüf değildir. Hatta, ABD ve Japonya’nın ekonomileri sürekli “liberal” olarak tanımlanmalarına rağmen, gittikçe “sol” a kayma eğilimindedirler (YOVKOV 2001).

Tablo 1 : Toplam Hükümet Giderleri (YOVKOV 2001)

Ülkeler	Yıllar İtibarıyla GSMH’ndan Hükümet Giderleri (%)			Elastikiyet Katsayısı 1997/1960
	1960	1982	1997	
Avrupa Birliği	33.1	48.1	48.2	1.87
İsveç	*	64.8	62.3	*
Belçika	*	62.0	52.2	*
Hollanda	*	59.8	49.1	*
Fransa	35.0	49.0	54.1	2.20
Almanya	32.0	49.0	47.7	2.04
Avusturya	32.0	49.0	50.7	2.40
İtalya	*	47.8	50.6	*
Büyük Britanya	33.0	44.5	39.7	1.53
Yunanistan	17.0	36.0	42.0	4.30
ABD	28.0	29.0	33.0	1.27
Japonya	21.0	27.0	36.0	1.51
Bulgaristan	78.0	60.0	38.0	*

Gerek “sosyal liberalizm”, gerekse “liberal sosyalizm” tipinden olsun, gelişmiş sivil demokrasilerde “tüm vatandaşların refahı esastır” ilkesi, ortak toplumsal değer olarak kabul görmüştür. Maddi ve manevi değerlerin paylaşımında, kuvvetler ayırımı çerçevesinde oluşan böyle bir ideal toplumun siyasal yapısı; ekonomide büyümeyi, denk bütçe ve durağan döviz kurları, durağan tüketim fiyatları, tam istihdam ve sosyal güvenceler gibi önemli unsurları gözetmek zorundadır. Bütün bunları yerine getirebilmesi için, planlama sistemlerinin de; verimliliği artıran, sektörler arası uyumlu ve tüm sistem çerçevesinde sosyal istikametli olmaları gerekmektedir. Diğer taraftan, **bir toplumun siyasal yapısı ne kadar gelişmiş olursa olsun,**

kendi başına toplumsal talepleri belirlemede her zaman yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden, sivil iradeyi temsil eden ve sivil demokrasilerde benimsenen “ortak toplumsal değerleri” zedeledikten, bireysel hakları veya grupların menfaatlerini gözetleyen oluşumlara, olmazsa olmaz koşulu ile ihtiyaç duyulmaktadır.

2.2 Toplumsal Yönetim Sistemleri

Dünyadaki siyaset kurumları ve üst bürokrasiler yapı itibarıyla birbirine benzeseler de, buraya kadar açıklanan değişik toplumsal sistemlerin aralarındaki farklar kadar farklı davranışlar sergilemektedirler.

Yovkov (2000), yönetim sistemlerini temsil eden unsurları, gayet isabetli bir şekilde “profesyonel siyaset sınıfı” ve “profesyonel bürokrat sınıfı” olarak adlandırmıştır.

Profesyonel siyaset sınıfı (parlamento ve hükümet) hükmetme süjesidir. Hükmetmenin kaynağı ise - başta anayasa, yasalar ve toplumsal kurallardır. Profesyonel siyaset sınıfının **hakimiyeti**, hükmetme kaynağından elde ettiği **otoriteye** dayanmaktadır. Hükmetme objesi ise toplumun kendisidir. Bu obje, bürokratik ortam (bureaucrats society), sermaye ortamı (capital society) ve toplum ortamı (public society) olarak, üç ayrı ve fakat iç içe olan unsurlardan oluşur.

Profesyonel bürokrat sınıfı, hükmetme objesi ve aynı zamanda da hükmetme süjesidir. Üst, ara ve alt bürokrasiye ayrılan bu, “sınıf”, genelde kendi somut mesleklerini uygulayan teknokratlardan oluşur ve böyle bir katmanlı yapıdaki ilişkiler son derece kesin kurallar çerçevesinde gerçekleşir.

Profesyonel siyaset sınıfının ana görevi, “ortak toplumsal değeri” zedeledikten, “toplum” ve “sermaye” ortamlarını toplumsal bazda düzenlemek ve dengelemektir. Hükmetme objesi ve aynı zamanda süjesi olan profesyonel bürokrasi sınıfı, hükmetme süjesinden gelen direktifler ve emirler çerçevesinde üç istikamette faaliyet gerçekleştirir: 1) Anayasa, yasalar ve toplumsal kuralları yorumlayıp mesleki hayatlarında uygulamak; 2) bütçe gelirlerini artırmak amacıyla vergi sistemini genişletmek; 3) görev özelliklerinden kaynaklanan “tekelcilik” sayesinde, toplumun maddi ve manevi değerlerini kanallara kanalize etmek. İşte burada, sözü edilen diğer iki “ortamın” bu süreçteki katılımları “nicelikli” veya “nitelikli” olup olmadıkları büyük önem taşımaktadır.

Krivodolsky (2001), bu husustaki düşüncelerini şöyle özetlemektedir. “Eğer toplumlar, bürokratların yasaları ve kuralları lehlerine yorumlama zemininde kaynakları istedikleri gibi dağıtmakta ve vergi sistemini sınırsız genişletme eğilimlerini kısıtlayacak etkin mekanizmalar üretmezlerse, devlet yönetiminde keyfiyet ve kaos hakim olacaktır”.

Gelişmekte olan ve “saf” liberalizm uygulanan toplumlarda, tüm düzenlerdeki ilişkilerin temeli olan “ortak”, “özel” ve “bireysel” felsefi kavramları arasındaki dengelerin son derece bozuk olduğu gözlenmektedir. Profesyonel siyasi ve bürokrasi sınıflarının “özel” menfaatleri, “ortak” toplumsal değer olarak empoze edilmeye çalışılmaktadır. İdeolojik, teokratik, gelişmemiş monarşizm veya otokratizm temelleri üzerine oturtulmuş toplumsal düzenlerde ise, “özel” ve “bireysel” menfaatler arasındaki çekişmeler, toplumun menfaatlerini ve katılımlarını tamamen baskı altında tutmaktadır. Bu sınıflar ve kişiler, hakimiyet ve otoritelerini pekiştirilebilmek için kendilerini devletin “bilinci”, “iradesi” ve “kudreti” olarak ilan ederler. Profesyonel siyasi ve bürokrat sınıfların “yüzleri” ortak olması gereken toplumsal kaynaklara dönüktür. Aralarındaki hiyerarşik ilişkiler, mümkün olduğu kadar gizlilik içinde yürütülen bilgi alışverişiyle gerçekleşmektedir. “Nitelikli” katılımları önlemek amacıyla gerçekleşen bu süreçler, sözü edilen sınıfları veya kişileri ortak toplumsal değerlerin üzerinde konumlandırmak içindir. Genelde, nitelikli toplumsal (medyatik, bağımsız sivil hareketler, bireysel) katılımlı girişimler, böyle bir “hayali” devletin “bilincine”, “iradesine” ve “kudretine” saldırı olarak algılanır ve sıkça “hainlik” olarak ilan edilir.

Hayali (imaginer) devlet anlayışıyla yönetilen toplumlardaki siyaset ve bürokrat sınıfları, devlet kavramını gasp etmeye devam etmektedirler. Sonuç itibarıyla devlet dahil, toplumların maddi ve manevi değerleri onların özel mülkü haline dönüşmektedir. Artık, “devlet” kavramı sadece siyaset ve bürokrat sınıflarının özel mülkü imiş gibi değil, toplumsal hayatı en adil bir şekilde yansıtan değişik iradelerin ve idarelerin gerçekleştiği bir toplumsal sistem olarak algılanmalıdır. Bu yüzden, bilinçlenen toplumlar hayali olmaktan öte, gerçek (reel) devlet düzenine ihtiyaç duymaktadırlar (YOVKOV 2001).

Gerçek (reel) devlet, sivil demokrasinin temelleri üzerine oturtulmuş toplumsal bir sistemdir. Böyle bir devletin sivil toplumu: 1) “ortak toplumsal değer”in gerçek; 2) “özel” menfaatlerin “de facto” varolan “ortak değer”in ayrılmaz parçası; 3) oluşan bu düzendeki “bireysel” arzularının gerçekleştirilebilir; olmalarını ister. Başka bir deyişle, toplum ortamının, değişik hüküm etme kurumları tarafından sadece nicelikli katılıma maruz kalmaktan öte, bilfiil değişik (ortak, özel ve bireysel) iradeleri ve menfaatleri “ortak değerler” çerçevesinde gözetilen ve gerçekleştiren etkin mekanizmalara ihtiyaç duymaktadır. Doğaldır ki, bu mekanizmaları oluşturacak ve onlara fonksiyonellik kazandıracak olan toplumun bireyleridir. Sistemi sistem yapan bu fonksiyonlar, genel anlamda insani, yani rasyonel fonksiyonlardır ve aynı zamanda da toplumsal hayattaki bireylerin varolma biçimi ve sosyal niteliklerinin ölçüsüdür. Dolayısıyla, toplumsal sistemdeki nitelikli katılımın ölçüsü, katılımı gerçekleştiren bireyin ne ölçüde sosyalleşmiş olduğudur. Yine bu bağlamda, “sosyalleşme” ölçütünün, toplumsallığı en üst düzeyde temsil etmesi gereken hükmeden kurumlar, legal özel kurumlar ve bağımsız sivil oluşumlar için de geçerli olduğu kuşkusuzdur.

Çağdaş sivil demokrasilerin ortak toplumsal değeri olan “tüm vatandaşların refahı esastır” ilkesi, değişik sınıf, katman, özel veya sivil oluşumların birbirinden bağımsız olarak tütetikleri bir ilke değildir. Sivil demokrasilerin sürekliliğini sağlamak amacıyla, “ortak toplumsal değer”in siyaset ve bürokrat sınıflarının emellerinden sürekli korunması gerekmektedir.

Çağdaş sivil demokrat toplumlar, siyasi ve bürokratik kurumların sınıfsal bazda toplum ortamına yönelik birer ekonomik ve politik baskı unsuruna dönüşmemeleri için, karşılıklı toplumsal denetim mekanizmalarının faal ve sürekli olmasını sağlamaya çalışırlar. Böylece, mevcut ekonomik mekanizmalar (vergiler v.s.) ile elde edilen toplumsal değerlerinin paylaşımını, sürekli kısıtlanması gereken ve dolayısıyla basite indirgenmiş “yönetimde devlet bütçesi giderleridir” bir anlayıştan öte, vatandaşların hak ettikleri ve fakat piyasa mekanizmalarından elde edemediklerinin karşılığını, “devlet bütçesinden karşılanmalıdır” anlayışı, bir toplumsal zorunluluk olarak algılanır. Ayrıca, toplumsal değerlerin paylaşımındaki beklentiler “kardeşçe” paylaşımı değil (büyük kardeşe büyük pay), “sosyal eşitlik” ve “sosyal adalet” ilkeleri çerçevesindedir. Dolayısıyla, devlet, toplumsal barışı sağlayan ilkelerin üzerine kurulmuş bir toplumsal antlaşma olmalıdır (YOVKOV 2001).

3. KATILIMIN KAVRAMSAL VE TOPLUMSAL ÖZELLİKLERİ

3.1 Katılımın Kavramsal Özellikleri

Bu yazının başında, “etkileşim”in, “değişmeyen tek şey değişimdir” evrensel kuralının temel taşı ve aynı zamanda “ilişki” ve “katılım” eylemlerinin baş nedeni olduğunu belirtilmiştir. Aslında, “etkileşim”, nesnelerin arasındaki karşılıksız (içe dönük) eylemler’dir. “İlişki” ise, nesneler arasındaki “karşılıklı etkileşim”dir. “Etkileşimin” en üst seviyesi olan “katılım”ın, “karşılıklı etkileşim”den doğan “ilişki”nin, “karşılıklı ilişki”ye dönüşmüş halidir. Bilindiği üzere, “karşılıklı ilişkinin” olmazsa olmaz koşulu, “denge”dir. Dolayısıyla bu şart yerine getirilmediği takdirde “karşılıklı ilişki”, önce “karşılıklı etkileşim” ve sonunda “karşılıksız etkileşim” – yani içe dönük eyleme dönüşür (şekil 1). Sözü edilen “denge” şartının ise, küresel alt sistemler arasında en hızlı gelişen toplumsal sistemler için en geçerli olduğu kuşkusuzdur.

sosyoekonomik gerçekler ve toplumun sosyoekonomik kültürüdür. Yine “bileşik kaplar” kuralına göre, “sosyoekonomik gerçekler + toplumun sosyoekonomik kültürü = toplumsal sistem modeli” denklemindeki pozitif gelişme çözümünün, ancak maddi ve manevi değerlerin ortak paylaşımı çerçevesinde aranması mümkündür. Fakat, pozitif gelişmeye yol açacak bu çerçevenin genişletilebilmesi için çare, “müdahale edilmesi gereken sosyoekonomik gerçekler mi, sosyoekonomik kültür mü yoksa toplumsal modelin kendisi mi olacaktır?” sorusu gündeme gelmektedir. Bunun cevabını “değişmeyen tek şey değişimdir” evrensel kuralın kendisi vermektedir; “gereken müdahaleyi, değişik toplumsal (hükmeden, sermaye ve vatandaşlar) ortamları arasında cereyan eden sonsuz etkileşimlerin getirdiği sonsuz değişimlerin özellikleri” gösterecektir.

Şirketlerdeki organizasyon stratejilerini irdeleyen Kuzmanova (2000)'ya göre, değişimler iki türdür. Fakat, araştırmacının söz ettiği değişim türlerini bu sefer toplumsal açıdan ele aldığımızda, yorumları şöyle olacaktır : 1) **tepkisel** (reaktif) - etkileşimlerden kaynaklanan tepkilerin getirdiği değişimler, ki bu durum “(±etki)»(±tepkî)»(±etki)” eksenini kapsamındadır; 2) **planlı** – analitik bazda öngörülen “etki» (+tepkî)»(+etki)»(+tepkî)»(+etki)»... v.s)” eksenini kapsamındadır. Değişim gerçekleştirme stratejileri ise üçe ayrılmaktadır: 1) **rasyonel** stratejiler – tümünden gelen bir yöntemle ve fakat girişimlerde hiyerarşi düzenini gözetmeksizin, ortak değerler çerçevesinde mantiki yollardan katılımcılar kazanmak ve sayılarını arttırmak; 2) **güç** stratejileri – hiyerarşi düzeninde hükmeden ortamın empoze ettiği ve zorla gerçekleştirdiği değişimlerle, katılımcıları adaptasyona zorlamak; 3) **evrimsel** stratejiler – değişimlerle gelen etkilerin yarattıkları tepkileri olumlu duyarlılığa dönüştürmek için, tümevarım yöntemleri ile katılımcı sayısını mümkün olduğu kadar geniş tutmak, katılımcı bireylerinin kendilerine yönelik teşhis ve ayarlarla katılımı nitelikli kılmak.

3.2 Katılımın Toplumsal Özellikleri

Bir toplumsal sistemdeki katılımın hangi değerler çerçevesinde olursa olsun, bireysel iradenin hükmeden iradeye karşı direnme biçimidir. Bireyler, arzuladıkları etkinliği kazanabilmek için ya toplumsal, ya da bireysel ve grup menfaatleri kollayan birlikler oluşturmaktadır. Günümüzde bunları temsil edenlerin arasında; kurumlar, klüpler, vakıflar, sivil kuruluşlar veya menfaat gruplarının hareketleri, birlikler, meslek odaları, sendikalar, partiler v.s. gibi oluşumlar yer almaktadır.

Katılım açısından, yukarıda belirtilen oluşumlar, gerek toplumu, gerekse sermaye ortamlarını iki ayrı yönde temsil etmektedir:

1. Ekonomik istikametli katılımlar; a) sermaye ortamı – sermaye grupları, bankacılık sektörü, işveren sendikaları, birlikler, dernekler, medya, düşünce platformları v.s.; b) emek ortamı – işçi, memur, ziraatçı ve diğer meslek gruplarının oluşturdukları sendikalar, sanayi, orman, tarım ve esnaf birlikleri, vakıflar v.s.;
2. İdeal istikametli katılımlar – ekonomik menfaat peşinde olmayan ve sadece toplum yararına yönelik katılımı amaçlayan grupların oluşturdukları sivil hareketler, meslek odaları, vakıflar, birlikler, dernekler, düşünce platformları v.s.

Görüldüğü gibi, kavramsal da olsa, ekonomik ve ideal istikametli oluşumlardan bazılarının ortak noktaları vardır ki bunlar: birlikler; düşünce platformları; hareketler ve vakıflar'dır. Dolayısıyla, ideal yöndeki katılımın unsurlarını hem toplum, hem sermaye ve hem de emek ortamları tarafından oluşturulabilir gerçeğinin önemle belirtilmesi gerekir. Ayrıca, tüm ideal yönlü oluşumlar, ortak toplumsal değeri savunan, yani nitelikli sosyalleşmeyi temsil eden nitelikli katılımlardır. Ekonomik istikametli süreçlerde ise, ortak toplumsal değerlerin paylaşımında yer

alan sermaye ve emek ortamlarının karşılıklı ilişkilerindeki dengenin sağlanmasıyla gerçekleşen eylemler de nitelikli katılımlar olarak kabul edilebilir.

3.3 Toplumsal Katılımın Türleri ve Biçimleri

Konuya, “bileşik kaplar” kuralı ve “nicelikteki değişimler, nitelikteki değişimleri getirir” mutlak evrensel yasası açısından bakıldığında ise, “etkileşim” kavramının aşamaları olan karşılıksız etkileşim (içe dönük eylem), karşılıklı etkileşim (ilişki) ve karşılıklı ilişki (katılım)’ın, sosyolojik olarak birer “katılım” türleri olarak algılanmaları gerekmektedir. Bu bağlamda da, sözü edilen türler, aşağıda sunulan şekilde tanımlanabilir.

Asosyal (negatif) katılım/lar: karşılıksız etkileşim/ler sonucu, bireylerin ve grupların ekonomik ve ideal istikametli süreçlerden soyutlanmaları, kapalı topluluklar oluşturup bunları korumaları ve dış etkenlere karşı tedbir almak için mevcut olan sistem dışı oluşumları bilinçli veya bilinçsiz taklit etmeleri, hukuk dışı yollara başvurmaları gibi toplumsal duyarsızlığı temsil eden “içe dönük” eylemlerdir;

Dolaylı (indirect, pasif) katılım/lar: karşılıklı etkileşim/ler (ilişki/ler) sonucu, bireylerin ve grupların ekonomik ve ideal istikametli sivil oluşumları vasıtasıyla, cereyan eden sosyoekonomik süreçlerinin lehinde veya aleyhinde, seçim, medya veya gösteri ile görüş bildirmeleri, hukuka başvurmaları gibi eylem ve faaliyetler ile toplumsal bazda karar verme mekanizmaları etkileme amacını taşıyan ve toplumsal duyarlılığı temsil eden “dışa dönük” eylemlerdir;

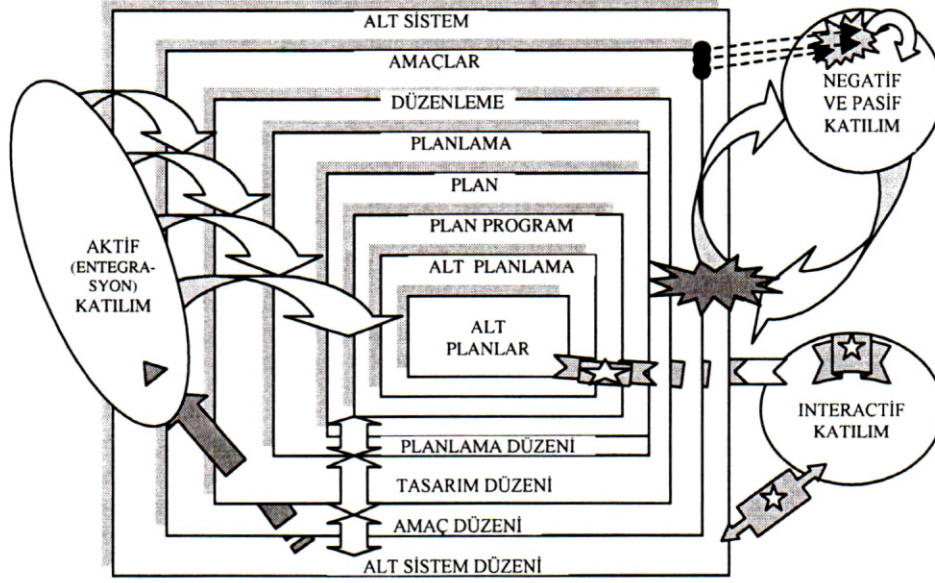
Doğrudan (aktif) katılım/lar: karşılıklı ilişkiler (katılımlar) sonucu, ekonomik ve ideal istikametli toplumsal süreçlerinin düzenlemelerinde bireylerin ve grupların karar verme, planlama, yürütme ve denetim mekanizmalarına doğrudan iştirak ederek, paydaşlıkla dengelenmiş toplumsal sorumluluklar üstlenme eylemleridir (bk. Şekil 2).

Katılımın genel biçimleri ise şunlardır.

Tepkisel (Reaktif): gerçekleşen veya gerçekleşmekte olan bir sosyoekonomik sürecinin yarattığı sonuçlarından doğan karşılıksız ve/ya karşılıklı etkileşimler sonucu tetiklenen duyarlılığın içe (asosyal) veya dışa (pasif) dönük tepkisi;

Ortamlar arası (Interaktif): gerçekleşmekte olan bir sosyoekonomik süreçten doğan karşılıklı etkileşim sonucu, karar alma hariç, planlama, yürütme ve denetim aşamalarına, nitelikli sosyal duyarlılığa sahip olan bireylerin veya grupların katılması;

Entegrasyon: maddi ve manevi değerlerin üretiminde, karşılıklı ilişkiler ve *ortaklık* düzeyinde kabul edilebilir sonuçlar elde etmek amacıyla, araştırma, karar verme, planlama, yürütme ve denetim süreçlerine kısmen veya tümüne (tam) entegre olmak ve katılım ağırlıkları düzeyinde paydaşlık ve sorumluluk üstlenmek (Şekil 2).

Şekil 2: Toplumsal katılımın türleri ve biçimleri şeması

Zamanlama açısından ise, katılımlar üç genel gruba ayrılabilir.

Tesadüfi (Sporadic): gerçekleşen veya gerçekleşmekte olan birçok sosyoekonomik süreçlerden sadece bazılarında ve tesadüfi nedenlerden dolayı tetiklenen duyarlılığın dışı veya içi dönük tepkisi;

Periyodik: sadece belli birey veya gruplarda duyarlılık yaratan ve periyodik olarak düzenlenen sosyoekonomik süreçlere reaktif, interaktif veya aktif biçimindeki katılımlar;

Sürekli (Permanent): birey veya gruplarda duyarlılık yaratan sosyoekonomik süreçlerin tümünde pasif, bazılarında ise aktif olarak gerçekleşen katılımlar. Bunlar genelde "interaktif" veya "pasif" biçimindedir.

Verilen tanımlara göre, katılımların tür, biçim ve zamanlama olarak değişik kombinasyonları da mevcuttur.

3.4 Katılımcı Unsurlarının Özellikleri ve Nitelikleri

Duyarlılık etki-tepki ekseninde doğar ve gelişir. Dolayısıyla, toplumsal duyarlılığın artırılması, pozitif tepkiye dönüştürülmesi ve geliştirilmesi ancak değişimi sağlayabilecek uygun stratejilerle ve mutlak surette "arzulan tepkiye göre öngörülen etkinin tasarlanması" sayesinde gerçekleştirilebilir. Değişik toplumsal sistemlerde uygulanan değişim stratejilerine göre ve cereyan eden süreçlere paralel olarak, tepkiler davranış biçimlerine dönüşür. Dahası, zamanla bu davranışlar "ayarlı", yani bilinçli olmaya başlar. Bununla beraber, bilinçli davranışlar sayesinde gerçekleşen katılımların türlerine, biçimlerine, kapsamlarına ve zamanlamalarına göre, katılım unsurlarının toplumsal özellikleri ve nitelikleri şekillenir.

Katılımın “yapı taşları”, toplumu oluşturan bireylerdir. Kuşkusuzdur ki, bunların kişisel ve toplumsal özellikleri ve nitelikleri, sosyalleşmenin ölçüsünü belirleyen en önemli faktörlerin arasında yer almaktadırlar. Bireylerin:

- 1) Kişisel özellikleri; fiziki ve ruhsal özellikleri, alışkanlıkları, davranışları, algılama, kavrama, etkilenme ve tepki gösterme seviyeleri v.s.;
- 2) Kişisel nitelikleri; eğitim ve kültür seviyeleri, meslekleri, benimsedikleri ve uyguladıkları etik (ethic) değerler, iletişim becerileri, hobileri v.s.;
- 3) Toplumsal özellikleri; toplumdaki konumları, sistem hiyerarşisindeki pozisyonları, mensup oldukları sınıf, katman, grup, din, yerel kültür, etnik köken v.s.;
- 4) Toplumsal nitelikleri; cereyan eden toplumsal süreçlere yönelik gösterdikleri duyarlılık ve tepkilerinin gücü, gerçekleştirdikleri katılımlarının türleri ve biçimleri,

olarak tanımlanabilir.

Doğaldır ki, bireylerin kişisel ve toplumsal özellikleri ve niteliklerinin arasında sıkı etkileşimler mevcuttur. Çünkü, bireyler için asıl belirleyici olan toplumsal hayattır ve fakat bu sefer, katılımcılıkta önem derecelerine göre “kişisel” mi yoksa “toplumsal” mı ön planda tutmak gerekir sorusunun cevabı, tamamen mevcut toplumsal sisteminin modeline bağlıdır. Ayrıca, katılımın çok önemli başka bir sosyal özelliği de olmalıdır, kitlesellik. “Nicelikteki değişimler, nitelikteki değişimleri getirir” yasasına göre, bireysel katılımların kitlesel katılımlara dönüşmeden, gerçek anlamda ne nitelikli sosyalleşme ve ne de buna bağlı nitelikli katılımlar söz konusu olabilir.

Sosyoekonomik süreçlerin sürdürülebilirliği, bunları gerçekleştiren sistemlerin özellikleri ve niteliklerine bağlıdır. Kavramsal olarak “sistem = düzen” olduğuna göre, sistem yaratmak veya varolan bir sistemi belli amaçlara göre değiştirmek, ancak düzenleme ile gerçekleştirilebilir. Sistem düzenlemesi, sistemli davranışı gerektirir ki, bu durumda, sistem düzenleyicilerinin sadece bireysel özellikleri yeterli olmayacağı, sistem hiyerarşisi açısından meslek, organizasyon ve yönetim becerilerine de sahip olmaları gerektiği ifade edilebilir. Dolayısıyla, mevcut bir sistemin düzenlemesine dışarıdan katılmak, katılım unsurlarının da sistematik davranışlarını gerektirir ve bu durum ancak bir katılımcı sistem sayesinde gerçekleştirilebilir. Ayrıca, düzenlenen sistem ve katılımcı sistemin arasındaki karşılıklı ilişkiler çerçevesinde: arzulan değerlerinin ve amaçlarının ortak; elde edilecek sonuçların kabul edilebilir; organizasyon ve yönetim eylemlerinin uyumlu; araştırma, planlama ve uygulama aşamalarında uygulanan metodoloji birliğinin mevcut olması gerekmektedir. Bunların bir kısmı (değerler, amaçlar, sonuçlar) ekonomik veya ideal istikametli katılımcı oluşumlarının **toplumsal niteliklerini**, diğerleri ise katılımcı sistemlerinin **özel niteliklerini** temsil etmektedir. Dolayısıyla, yukarıda yapılan yorumlara göre, katılımcı sistemlerin tanımı aşağıda ifade edildiği gibi olmalıdır.

Katılımcı sistemler, katılımcı bireylerde nitelikli sosyalleşme ve gönüllülük temelleri üzerinde oturtulan, legal otonomi çerçevesinde kendi içlerinde gerçekleştirebildikleri organizasyon seviyeleri, kazandıkları bilgi ve tecrübe birikimleri sayesinde belirli toplumsal ve özel niteliklere sahip olan ve mutlak surette nitelikli kitlesel katılımı amaçlayan ekonomik veya ideal yönlü oluşumlardır.

Katılımcı sistemlerin toplumsal ve özel nitelikleri, öncelikle katılımcı bireylerin kişisel ve toplumsal niteliklerinden etkilenmektedir. Sözü edilen niteliklerin oluşumunda, yaşam ortamı, aile ve toplumsal terbiyeyle birlikte, eğitim süreçleri en belirleyici özellikleri taşımaktadırlar.

Al Gore, “Earth in the Balance” adlı eserinde eğitim süreçleri hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir - “*eğitimle çevre ve doğa hakkındaki elde ettiğimiz bilgilerimizi gittikçe*

daha küçük parçalara bölerek, bu parçaların arasındaki ilişkilerin o kadar da önemli olmadıklarını kabul ediyoruz (diğer taraftan ise) ... ekolojik perspektif görüşü, bütünü kavranmasıyla oluşur ve ayrıca, aranan ve bizi zaman içinde dirayetli bir sosyoekonomik ve ekolojik dengeye götürecektir modeller, doğanın (insanlık dahil) parçaları nasıl bir fonksiyonel bütünlük oluşturduklarının kavranmasıyla ortaya çıkacaklardır” (Workshop on the Principles of Sustainability in Higher Education 1995). Bireylerin eğitimindeki pedagojik ve androgojik yaklaşımlarda, sadece statik “gerçeklerin” izah edilmesi değil, aktif katılım, yaratıcı tartışma ortamı, uygulamalar ve çağdaş metod olan “Bilişsel Alan” gibi eğitim etkinliklerinin de yer almaları gerekir.

Sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel ve ekolojik alanlara ait sistematik düşüncede bir bütünlüğün kazanılması için: “sadece parçaları değil, bütünü de; sadece objeleri değil, aralarındaki karşılıklı ilişkilerinin de; sadece nicelik ölçütlerini değil, kalite ölçütlerinin de; sadece mevcut yapısallığı değil, süreçlerinin de; sadece durağanlığı değil, dinamik dengelerinin de; sadece büyümeyi değil, gelişmenin de; sadece tesadüfi durumları ve olayları değil, etki-tepki bileşenlerinin aralarındaki bağlantılarının da kavranması, analiz edilmesi, sentezi ve değerlendirilmesi gerekmektedir” (MİHOVA 1999). Dolayısıyla, bu gibi hususlarının göz ardı edilmesi sonucu, eğitimle elde edilen bilgilerin ve becerilerinin oldukça dar bir mesleki alanda uygulanması ve toplumun bütününe doğrudan hizmetin mümkün olmayacağı anlamına gelmektedir. “Eğitim süreci, cereyan eden siyasal, ekonomik ve kültürel hayattan ayrıdır, apayrı bir amaçtır” gibi düşünceler, bir *mit* yaratmaktan öteye gidemezler (MİHOVA 1999; Workshop on the Principles of Sustainability in Higher Education 1995). Sonuç itibarıyla eğitimin asıl amacı, bireylerin pozitif toplumsal **değişimleri benimsemek** ve bu değişimin mümkün olduğu kadar çok sayıdaki *öğelerini* kavramak, sentezlerini yapmak ve değerlendirmektir. Böylece, toplumsal katılımın temel kaynağı olan **entelektüel, mesleki ve organizasyon** potansiyeli sağlanmış olur.

4. TOPLUMSAL KATILIMIN TEMEL KOŞULLARI

Değindiği gibi, bir toplumun siyasal ve bürokratik yapısı ne kadar gelişmiş olursa olsun, kendi başına toplumsal taleplerin belirlemesinde her zaman yetersiz kalacaktır. Bu bağlamda da doğaldır ki, sivil toplum tarafından baskısız bırakıldığı ölçüde, profesyonel siyasi ve bürokratik sınıfın tekelinde olan maddi ve manevi toplumsal değerlerin paylaşımında değişik ölçülerde siyasi merkezîyetçilik ve dikta yönetim şekillerine başvurulacaktır. Sürdürülebilir toplumsal kalkınmada en büyük engel olarak görülen bu durumun tek alternatifi, tüm yönetsel politikadaki geniş tabanlı katılımı sağlayan hükmeden kurumların, sermaye ve vatandaşlar ortamları arasındaki **dikey ve yatay koordinasyon ve entegrasyondur**. Asenov’un (2001) bu konuyu tek bir cümleyle özetlemesi ilgi çekici ve çok isabetlidir: “Doğrudan demokrasi” şeklinin, *temsilciler* demokrasisinin yerini alabilmesinin en önemli şartı, yönetim ve toplum ortamı unsurlarının arasındaki sivil demokrasi bazında gerçekleşmiş dikey ve yatay koordinasyon ve entegrasyondur”. Katılımda yatay entegrasyon, önce katılımcı bireylerin ekonomik ve ideal istikametli katılım sistemlerine gönüllü olarak katılmalarıyla başlar ve **katılım sistemleri ve yönetim katmanları arasındaki çalışma uyumunun (coherence)** sağlanmasıyla devam eder. Fakat, sözü edilen sistemler, planlanan sosyoekonomik süreçlerin dikey entegrasyonunda ancak **kazanabildikleri özel nitelikleri** seviyesine uygun olarak hak ettikleri yeri alabilirler. Bu durum, neden çoğu katılımcı sistemlerin toplumsal nitelikleri mevcut olduğu halde, özel niteliklerinde yetersiz kaldıklarını ve etkin olmadıklarını açıklamaktadır.

Bu saptamalardan çıkışla, toplumsal katılımın en önemli temel şartlarından biri, hükmeden ve vatandaşlar ortamı arasındaki **“iyi yönetim”** olduğu anlaşılmaktadır. İyi yönetim (*good governance*), siyasal sistemin idaresinde hükümet ile toplum arasındaki karşılıklı etkileşim, ortak çalışma, karar almada paydaş (*stakeholder*) olma koşullarına dayanır” ... ve ...”kamunun

yakından ilgilendiği hususlar hakkında, iktidarın nasıl kullanılması, siyasal kararların nasıl, neden alınması ve yurttaşların kendi sözlerini kabul ettirebilmeleri için neler yapılması gerektiğiyle ilgili olan kurum, süreç ve gelenekleri de göz önüne alarak, sorumlu (*responsible*) ve duyarlı (*responsive*) bir biçimde güç kullanımından” (Langseth and Simpkins 1996) bahsetmek olarak anlaşılmaya başlandı. Böylece, yönetim *siyasal katılma, temsili kurum ve örgütlerinin* işletim üslubuyla (*modus operandi*) ilgili olarak tanımlanmaya başlandı (ANONİM 2001).

Katılımın bir diğer temel şartı ise **“yerindenlik”** tir. Toplumsal açıdan bu koşulun en özgün örneği, olası bir ekonomik bunalımda kendini belirginleştirir ki işte o zaman *“merkezi idarenin zaifliği iyice belirgin olarak ortaya çıktığından, bu durumda seçimde merkezi yönetime dönük beklentilerin zamanla azalarak, kendi hayatına kendisinin yerel düzlemde yön vermeye çabalaması eğilimi ortaya çıkacaktır”* ve *...“hizmetlerin üretiminde yerindenlik daha fazla gerçekleşen bir içerik kazanabilecektir”* (ANONİM 2001). Bu eğilimleri gerçekleştirebilir kılabilmek için, Küreselleşme ve Sürdürülebilir Kalkınmanın en önemli koşullarından birisi olarak Yerel Gündem 21’in 28. bölümünde ana hedef gösterilmiş ve *“her ülkedeki yerel yönetimlerin, kendi beldelerinde katılımcı bir süreç başlatarak ...”* bu konudaki *“... görüş birliği”* nin sağlanması istenmiştir. Ayrıca, mantıken, **yerindenliğin “iyi yönetim”** ve **“dikey ve yatay koordinasyon ve entegrasyonun”** olmazsa olmaz koşullardan birisi olduğu kabul edilmelidir. Günümüze dek dünya çapında kazanılan sosyoekonomik deneyimlere dayanarak, bir az gelişmiş veya gelişmekte olan toplumsal modelden daha gelişmiş toplumsal modele geçiş (hayali devletin gerçek devlete dönüşmesi) sürecinde **yerindenlik** en uygun yönetim yaklaşımı olarak benimsenmelidir. Tabi ki, toplumsal katılım açısından yukarıda sözü edilen temel şartları yerine getirebilmek için, öncelikle toplumsal bazda **“saydamlık”** ve onun türevleri **“hukuk devleti”** ve **“hesap sorma”** (verme) gibi unsurlarının da sağlanması gerekmektedir.

Saydamlık, öncelikle karar alma, uygulama ve denetimde kurumsallaşmış uygulamalar, yasa ve yönetmelik değişiminde belirgin ve **öngörülebilir** süreç ve faaliyetlerden oluşur. *... Nihayet, saydamlık siyasi kararların uygulanmasını, o uygulamalardan etkilenen tepkilerini içeren yasal ve idari hak arama süreçlerinin belirgin, öngörülebilir ve tutarlı birer içeriğe sahip olmasını zorunlu kılar* (OECD 2001:9/ EU 2001:10). Fakat, değinildiği gibi, toplumsal katılımın temel şartlarının somut bir planda gerçekleştirilebilirliğini gösteren ve aynı zamanda mevcut bir toplumsal modeli tüm sosyoekonomik göstergeleriyle karakterize eden en önemli kriter, o sistemin uyguladığı *devlet bütçesi modelleridir*. Katılımcı sistemler, özellikle sivil demokrasi yönünde gelişen toplumsal sistemlerdeki siyaset ve bürokratik sınıflarının devlet yönetiminde oluşturdukları hiyerarşi düzene bağlı olan **asosyal** olarak nitelendirilebilecek bütçe modelleriyle engellenmektedir. Başka bir deyişle, ideal istikametli olması gereken oluşumları, ekonomik menfaat istikametli oluşumlara dönüştüren bütçeler.

Toplumsal gelişmeyi⁵ amaçlayan çoğu bütçe modellerin, sosyal ve ekonomik hayatta faydadan çok zarar vermektedirler. Bu tür bütçelerin yarattıkları sosyal ve psikolojik gerilimler sonucu oluşan baskılardan doğan etkileşimler, bağımsız sosyal aktivitelerin, ekonomiyi yöneten değişik eksen ve düzlemlere kaydığı görülmektedir. Siyasilerin ve üst bürokratların ara hükmetme kademelerinde kişisel menfaate dönük faaliyetlerde bulunmaları gerçeği, bunun en tipik örneğidir (KRIVODOLSKY 2001).

Toplumsal katılımın temel koşulları ve kriterleri yanı sıra, katılımcı bireylerin ve sistemlerin toplumsal niteliklerini özetleyen en önemli sayılabilecek temel faktörler arasında, ortak toplumsal değerlere yönelik **“sürdürülebilir sorumlu davranışlar”** yer almaktadır. Değindiği gibi, nitelikli sosyalleşme, etki-tepki-duyarlılık ekseninde oluşan motivasyonları,

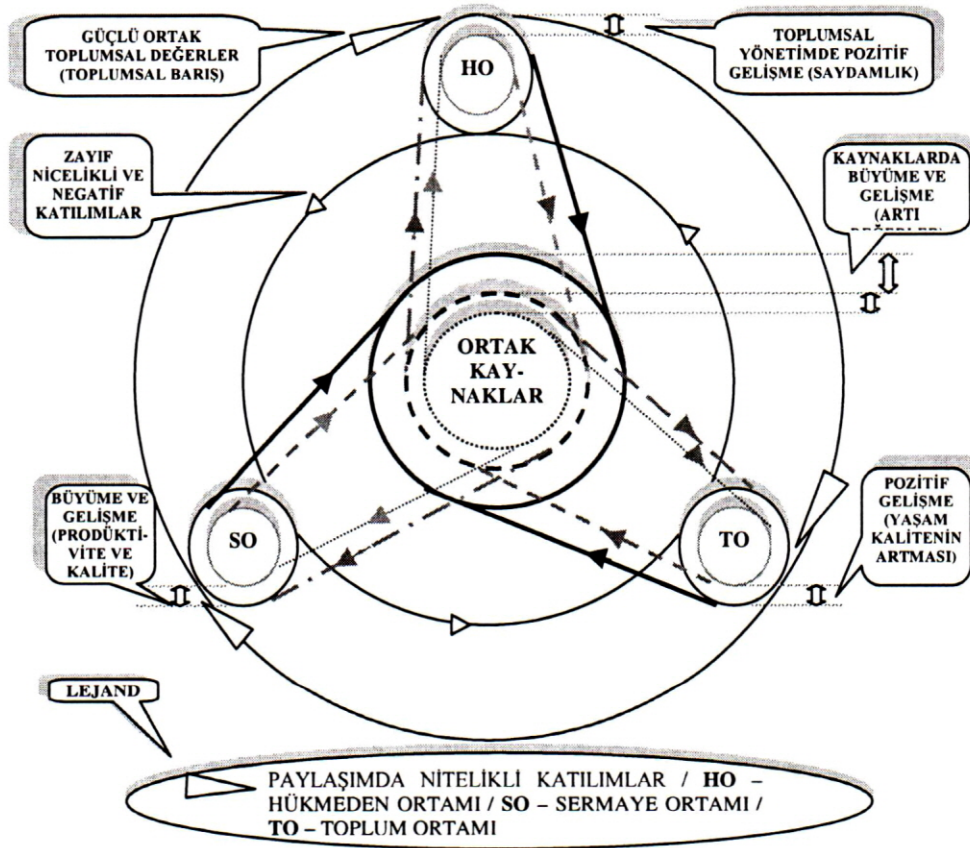
⁵ Gelişmekte olan toplumsal sistemlerde.

ortak toplumsal değerlerin korunmasına yönelik bilinçli davranışlara dönüştüren en önemli *stratejik* faktördür.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bilindiği üzere, “küreselleşme” ve “sürdürülebilir kalkınma” kavramları 1990’lı yılların en güncel ve tartışılan konuları olmuştur. Dünya çapında devreye sokulmak istenilen bu iki süreç arasında sıkı organik bağlar ve ortak taraflar vardır. Fakat, bunlar birer paradigma ve doktrin kavramları olarak, göz ardı edilemeyecek kadar farklıdır. Küreselleşme, dünya çapında *reel ekonomiler ve sermaye piyasaları arasındaki sınırsız bir şekilde entegrasyonunu amaçlayan* bir süreçtir. Sürdürülebilir kalkınma ise, öncelikle *bölgesel bazdaki reel ekonomileri ve sermaye piyasalarının sosyal, çevresel ve kültürel entegrasyonunu amaçlayan* süreçtir. Bu bağlamda da, bölgesel kalkınmanın küreselleşmeyle çelişen bir süreç olarak algılanmaması ve aslında onun sadece bir gelişme evresi olduğu hususu vurgulanması gerekir. Başka bir deyişle, bölgesel kalkınma, o bölgenin sunduğu *ekonomik, sosyal ve kültürel potansiyelini maksimum ve dinamik dengeler (sürdürülebilir) düzeyde yakalamak* ve böylece gelişmiş dünya ile negatif farkları kapatarak, küreselleşmenin gereklerini yerine getirmek demektir. Ayrıca, sürdürülebilir kalkınmanın küreselleşmeden diğer bir farkı, içerdiği üç temel ilkesiyle de ortaya çıkmaktadır. Bunlar; *nesiller arası adalet, sosyal adalet ve sınır ötesi sorumluluk* (“global düşün, lokal çalış” moto’su) ilkeleridir. Doğaldır ki bunlar gerçekleşmediği takdirde, “sürdürülebilir kalkınma”dan söz etmek mümkün değildir. Fakat, gelişmekte olan ülkelerin (G-151), Şubat 1999 yılında gerçekleşen XI. Zirvesinde, gerek küreselleşmeyi, gerekse sürdürülebilir kalkınmayı tehlikeye düşürecek son derece endişe verici sonuçlar ortaya çıkmıştır. Örneğin XX. Yüzyılın başlarında en zengin ve en fakir ülkelerdeki yaşam standardı 9:1 olarak zenginlerin lehine iken, yüzyılın sonunda bu oran 60:1 olarak yükselmiştir. Küreselleşme, sürdürülebilir kalkınmayla dengeli bir şekilde gerçekleşmediği takdirde, bu uçurumun daha da büyüyeceği belirtilmektedir. Dolayısıyla, küreselleşme, dünya sosyoekonomik süreçlerini dengelemek yerine, sosyal gerçekleri göz önünde bulundurmayan sermaye piyasalarının sınırsız hareket etme özgürlüğü sayesinde gittikçe destabilizasyon rolünü artıracaktır. Böyle bir olgunun basitçe tercümesi *neo-colonialism*’dir. Günümüzde, küreselleşmenin sürdürülebilir kalkınmanın üzerindeki olumlu veya olumsuz etkileri hala tartışma konusudur ve fakat, mevcut olan tüm toplumsal modellerin gelişmesinde nitelikli sosyalleşmeyle gerçekleştirilecek toplumsal katılımların önem ve rolleri, Şekil 3’de gösterildiği gibi, gittikçe artacağı kuşkusuzdur. Çünkü, sürdürülebilir kalkınmanın başka alternatifi yoktur ve toplumsal katılım zamanla gönüllükten öte **zorunluluk** olmaya başlayacaktır.

Aşağıda sunulan şekilde, katılımın sürdürülebilir kalkınmadaki rolü, hükmeden, sermaye ve toplum (vatandaşlar) ortamlarının, nitelikli sosyalleşmenin sayesinde oluşan karşılıklı ilişkilerle geliştirdikleri *ortak değerler* merkezli bir toplumsal modelde gösterilmiştir. Nitelikli katılımlarla dönen bu mekanizmada, nicelikli ve negatif katılımların oldukça zayıf olmaları beklenir. Buna karşın, toplumsal barışı sağlayan tüm diğer olgularda, (yaşam kalitesi, ortak değerler, üretkenlik ve kalite, yönetimde saydamlık gibi) pozitif gelişmeler kaçınılmaz görülmektedir.

Şekil 3: Toplumsal katılımın sürdürülebilir kalkınmadaki rolü şeması

KAYNAKLAR

ASENOV, A., 2000: Management Policy, Considered the Goals and Principles of Sustainable Development. University of Forestry-Sofia, Journal "Management and Sustainable Development" 3-4, s. 39-49, Sofia.

ANONİM 2001: "Sürdürülebilir Kalkınma ve Yönetişim", Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi Türkiye Ulusal Raporu Tema II, s. 1-18.

IOVKOV, I., 2000: Economic Interests of the Professional Politic Class and the Bureaucracy – Fundamental Factor Opposing the Reform. University of Forestry-Sofia, Journal "Management and Sustainable Development" 1-2, s. 15-23, Sofia.

IOVKOV, I., 2001: Bulgarian Model of Transition in a Context of Economic Criteria for Social Oriented Market Economy, University of Forestry-Sofia, Journal "Management and Sustainable Development" 1-2, s. 21-32, Sofia.

KUZMANOVA, M., 2000: Strategies for Implementation of Organization Transformations. University of Forestry-Sofia, Journal "Management and Sustainable Development" 1-2, s. 62-65, Sofia.

KRIVODOLSKY, K., 2001: The Budget Model of Regulation Leads to Chaos in the Social and Economic Relations in the Society. University of Forestry-Sofia, Journal "Management and Sustainable Development" 1-2, s. 210-215, Sofia.

MIHOVA, K., 1999: Higher Education and Sustainable Development. University of Forestry-Sofia, Journal "Management and Sustainable Development" 1-2, s. 89-92, Sofia.